

- 1794 m. Vilniuje Rusijos imperatorei prisiekė meistras *Jakubas Bobdanowiczzius*²⁷⁴. Galbūt jo sūnus buvo vargonininkas *Michalas Bobdanowiczzius*, 1843 m. minimas Vilniaus bernardinų bažnyčios pajamų ir išlaidų knygoje²⁷⁵;
- meistras *Karolis Bortkiewiczzius*, Motiejaus sūnus, kilęs iš Žemaitijos²⁷⁶, 1795 m. minimas gavęs Vilniaus miestiečio teises²⁷⁷;
- 1800 m. Vilniuje minimas vargonų meistras *Szymonas Żukowski* (g. 1771), 1785 m. atvykęs iš Kauno, buvo vedęs žmoną Marjaną²⁷⁸ (g. 1770);
- XIX a. pradžioje minimas vargondirbys, vargonininkas, teologas, pamokslininkas dominikonas *Zebedeuszas Falkowski* (1778–1836), dirbęs Derečine²⁷⁹, Naugarduke²⁸⁰, Vilniuje ir Žemaičių Kalvarijoje²⁸¹;
- vargonų meistras ir mechanikas *Feliksas Gimbutas* (tikriausiai žemaitis) 1820 m. padarė vargonus Šiaulių bažnyčioje (dab. katedroje)²⁸².

Vilniaus mokyklai nepriskirtini vargonų meistrai

Greta Vilniaus vargondirbystės mokyklai priskiriamų meistrų XVIII–XIX a. pirmoje pusėje vargonus Lietuvoje statė ir atvykstantys meistrai iš Rytų Prūsijos, Kuršo, trumpam apsistoję Vilniuje ar kituose LDK miestuose. Dalis jų tik remontavo vargonus, kiti atvykdavo pastatyti vienų ar kelių vargonų ir išvykdavo. Kai kurie šių meistrų minimi Vilniaus liuteronų bendruomenės dokumentuose. Vertinant darbo braižą pagal išlikusius, istoriniuose dokumentuose minimus vargonus šie meistrai nepriskiriami Vilniaus baroko mokyklai, jų pavieniai instrumentai vientisame Lietuvos barokinių vargonų kontekste išsiskiria kitoms vargonų statybos mokykloms būdingais bruožais²⁸³.

274 Brensztejn, l. 224.

275 Drėma, 2008, p. 115.

276 Paknys, 2001, p. 55.

277 *P. Karol Bortkiewicz organmayer rodem s pttu Pojurskiego okolicy Narwoliszek <...>* (Urbanavičius, 2009, p. 534).

278 Brensztejn, l. 222.

279 Lenk. *Dereczyn*, dab. *Дзярэчын*, Baltarusija.

280 Dab. *Навагрудак*, Baltarusija.

281 Zgliński, 1996, p. 93.

282 Brensztejn, l. 223.

283 Tai plačiau aptariama monografijos 2–4 skyriuose analizuojant LDK teritorijoje pastatytų vargonų prospektų, puošybos ir instrumentų ypatumus.

Fragmentiškai minimi meistrai, nepriskirtini Vilniaus mokyklai:

- 1658 m. Vilniuje minimas meistras *Stanisławas Wołyński*²⁸⁴;
- 1699 m. meistras *Witkowski* (vardas nenurodytas) taisė Radviliškio bažnyčios pozityvą²⁸⁵;
- 1705 m. ir 1716 m. meistras *Bartłomiejus Pokłowski* remontavo vargonus Naročiuje²⁸⁶;
- 1716 m. meistras *Oreneusz* (Ireneusz?) *Guldynski*²⁸⁷ taisė vargonus Kretingos bernardinų bažnyčioje²⁸⁸;
- 1785 m. Polocke minimas meistras *Herbatowski* (vardas nenurodytas), pastatęs vargonus šio miesto dominikonų bažnyčioje (vargonai neišliko)²⁸⁹. Herbatowski galėjo būti Lenkijoje XVIII a. pirmoje pusėje dirbusio vargonų meistro Wawrzyniec Harbutowski giminaitis²⁹⁰;
- 1788–1790 m. meistras *Sztemberkas* (vardas nenurodytas) remontavo vargonus Laukuvos bažnyčioje²⁹¹;
- 1794 m. Gardino mokesčių surašyme minimas meistras *Wróblewski*²⁹² (vardas nenurodytas).

Vargonų meistrai iš Karaliaučiaus

Iš Karaliaučiaus vargonų meistrų Lietuvoje minėtinos dvi garsios pavardės – tai Adamas Gottlobas Casparini ir Johannes Preussas. *Adamas Gottlobas* (Gottlieb) *Casparini* (1715–1788) 1775–1776 m. Vilniaus Šv. Dvasios bažnyčioje pastatė išpūdingus dviejų manualų, pedalų ir 31 registro vargonus; vargonų autorystę ir pastatymo datą liudija ir archyviniai šaltiniai²⁹³, ir įrašas prospekte *ANNO 1776 / D 20 MART II / FECIT / DO ADA CASPARINI* (16 pvz.). Casparini buvo kilęs iš garsios vargondirbių šeimos, nuo 1742 m. – privilegijuotas Karaliaučiaus

284 Łopaciński, 1946, poz. 170.

285 Paknys, 2001, p. 58.

286 Lenk. *Kobylnik* (*Narocz*), dab. *Кобыльник*, Baltarusija; Paknys, 2001, p. 57.

287 Šis meistras užrašomas ir kaip Irenijus Čuvinskas (Kaveckas, 1938), Ireneus Čuvinskis (Gučas, 2009, p. 248).

288 Informacija apie 1716 m. vykusį vargonų remontą nurodyta remiantis dr. Liudo Jovaišos išrašu iš Krokuvos Jogailos universiteto bibliotekos (rankr. III 6242/f. 85v): *Organ reparował Pan Ore-neusz [Ireneusz?] Guldynski [iš Kuldygos?] z Kurlandyi, za co wyplacono Tynf. 4300 [arba 4500]*.

289 Paknys, 2001, p. 56 (pagal VUB RS, f. 4, b. 2333, nenumuruota).

290 Wawrzyniecą Harbutowski mini lenkų tyrinėtojas Jerzy Golos (Golos, 1972, p. 274).

291 Paknys, 2001, p. 57.

292 Ibid., p. 58. Šąsajų su Danieliu Wroblewsky (Wróblewski, Wrobel, 1744–1818) nenustatyta.

293 LVIA, f. 694, ap. 1, b. 56, l. 206r.

16 pvz. Adam Gottlob Casparini, 1776, Vilniaus Šv. Dvasios bažnyčia. Įrašai vargonų prospekte

rūmų vargonų meistras (vok. *Privilegierter Hoforgelbauer*), pastatė ir perstatė daugiau kaip 75 vargonus (~45 nauji) Karaliaučiaus krašte ir Lenkijoje²⁹⁴. Kristijono Donelaičio užsakymu buvo pastatęs nedidelius vargonus Tolminkiemyje²⁹⁵.

Pastarųjų metų tyrimai šiam meistrui leidžia hipotetiškai priskirti nedidelį XVIII a. vidurio pozityvą Adakavo bažnyčioje²⁹⁶. Tačiau tarp neginčijamų Casparini darbų Lietuvoje minėtini tik vieninteliai didieji vargonai Vilniaus Šv. Dvasios bažnyčioje. Šis instrumentas Lietuvos vargonų istorijoje sukėlė tikrą painiavą:

294 Renkewitz et al., 2008, p. 298–432.

295 Vok. *Tollmingkehmen*, dab. *Ćistyje Prudai*, rus. *Чистые Пруды*, Kaliningrado sr. Apie Casparini vargonus Tolminkiemyje rašė Hugo Freybergas (*Geschichte der evangelischen Kirchengemeinde Tollmingkehmen*, Stallupönen, 1898, p. 51).

296 Casparini veiklą plačiau tyrinėjęs Rimantas Gučas (Gučas, 2009, p. 32–37) hipotetiškai šiam meistrui priskiria ir buvusius vargonus Gardino jėzuitų, Polocko jėzuitų ir Žyrovičių (brus. *Жыровічы*) bažnyčiose dabartinėje Baltarusijoje. Polocko vargonus, nuo XIX a. vidurio stovinčius Vilniaus Šv. Jonų bažnyčioje, meistrui Casparini priskyrė ir daugiau tyrinėtojų. Šioje monografijoje Polocko jėzuitų–Vilniaus Šv. Jonų bažnyčios vargonų autorystės priskyrimo Nicolausui Jantzoniui klausimas analizuojamas penktame skyriuje, p. 212–221.

su juo lyginami Vilniaus meistro Nicolauso Jantzono ir kitų meistrų sukurti didieji vargonai; istoriografijoje, remiantis vien išoriniais panašumais, Karaliaučiaus atstovui buvo priskirta dauguma didžiųjų Lietuvos instrumentų. Tačiau atlikus įvairių vargonų natūros tyrimus buvo pastebėta, kad išpūdingojo Casparini instrumento įtaka pasireiškė vėliau, XIX a. vidurio meistrų darbuose, kai pagal Vilniaus Šv. Dvasios bažnyčios vargonų pavyzdį buvo perstatyti ir padidinti net treji Vilniaus vargonai: dabartinėje arkikatedroje, Šv. Jonų ir Evangelikų liuteronų bažnyčiose. O panagrinėjus, ar Casparini galėjo daryti tiesioginę įtaką savo amžininkams, Vilniuje dirbusiems vargonų meistrams, atsakymas būtų neigiamas. Pavyzdžiui, meistras Zelle buvo gerokai vyresnis, be to, jis varžėsi su Casparini ir pralaimėjo konkursą Karaliaučiaus karaliaus rūmų privilegijuoto meistro vietai gauti, tada išvykęs įsikūrė Vilniuje. Casparini nelabai galėjo paveikti ir Zelle's žento Jantzono, nes kai 1775–1776 m. Casparini Vilniaus dominikonams statė vargonus, Jantzono kaip vargonų meistro profesinė patirtis ir autoritetas jau buvo susiformavę.

Kitas garsus Karaliaučiaus vargonų meistras, palikęs žymę Lietuvos vargonų istorijoje, – tai *Johannas Preussas* (1722–1798). Jis buvo Casparini mokinys, vėliau Karaliaučiuje įkūrė dirbtuves ir net konkuravo su savo mokytoju, pastatė apie 30 naujų vargonų, apie 40 vargonų perstatė ir remontavo. Svarbiausiais jo darbais laikomi vargonai Įsruties bažnyčioje (1766, 2 manualai, pedalai, 33 registrai) ir Karaliaučiaus Lyvenikės²⁹⁷ rajono bažnyčioje (1782, 2 manualai, pedalai, 40 registrai)²⁹⁸. Šie ir beveik visi žinomi Preusso vargonai neišliko, išskyrus vargonų prospektą Srokovo²⁹⁹ bažnyčioje (1769) bei 8 balsų vargonus Kretingos evangelikų liuteronų bažnyčioje (žr. p. 82: 25 pvz., p. 87: 28 pvz.). Kretingoje stovintys vargonai buvo sukurti 1785 m. Verdainės³⁰⁰ bažnyčiai, 1827 m. Karaliaučiaus meistras *Johannas Scherweitas* juos perkėlė į Kretingalės bažnyčią, 1899 m. nežinomas meistras – į Kretingos bažnyčią³⁰¹. Vargonų pastatymo ir perkėlimo į Kretingalę faktus liudija įrašai ant registro *Principal 4*¹ tono *C* vamzdžio:

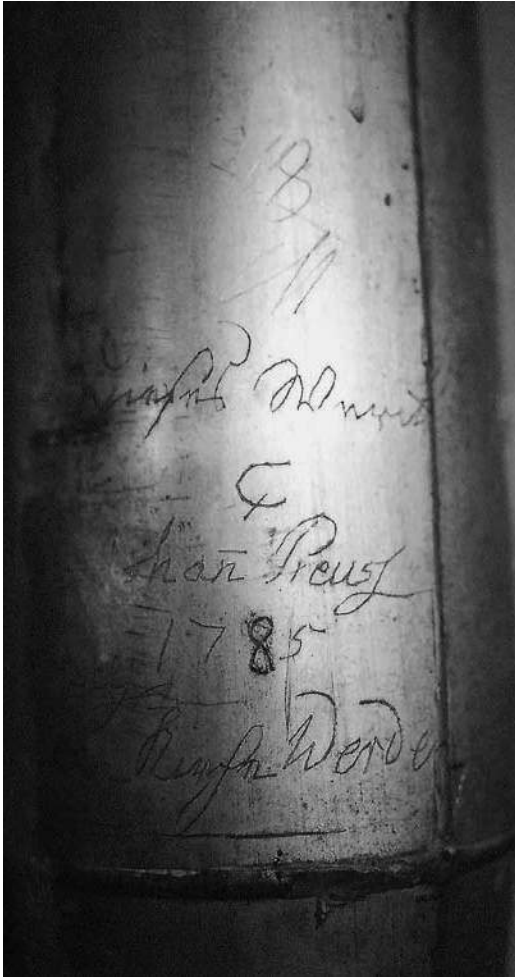
297 Vok. *Löbenicht*, lenk. *Lipnik*.

298 Renkewitz et al., 2008, p. 302.

299 Iki 1950 m. – Drengfurtas (vok. *Drengfurth*, lenk. *Dryfort*), dab. *Srokowo*, Lenkija. Bažnyčioje už barokinio prospekto stovi 1897 m. Wilhelmo Sauerio firmos sumeistrauti vargonai.

300 Vok. *Werden*, dab. Šilutės miesto dalis. Verdainės bažnyčia buvo sugriauta sovietmečiu, apie 1950 m.

301 Kretingos liuteronų bažnyčios vargonininko Miko Pipiro rankraštis (2001), paremtas 1927 m. laikraštyje *Litauische Rundschau* (?) išspausdintu straipsniu, kuriame rašoma: „<...> Kretingos bažnyčios pastatymas parapijai kainavo 15 000 aukso rublių. Jai iš Vokietijos buvo dovanoti vargonai. Tačiau tų naujų vargonų parapija negalėjo atsiimti dėl labai tuo laiku reikalaujamo maito. Kad turėtų vargonus, parapijai pavyko juos iškeisti į naudotus, Vokietijos pusėje esančios Kretingalės bažnyčios vargonus, už kuriuos ne toks didelis maitas buvo <...>.“

17 pvz. Johann Preuss, 1785,
Kretingos evangelikų liuteronų bažnyčia.
Įrašai ant registro *Principal 4'*
tono C vamzdžio

*Wunsch / [erfüllt?] Meister Johan[n] Preuss /
König 1785 / Für Kirche Werden bei Wird
von den / Org [?] Job Scherweit [?] / ... /
in Werden din ... / ... / Jun ... / 1827
(17 pvz.).*

*Vargonų meistrai iš Kuršo ir
Rytprūsijų*

Tarp šiaurės Lietuvoje gana dažnai aptinkamų Kuršo meistrų minėtina *Johanno Golanderio* (Jan Galander) veikla. Jis 1712 m. pastatė vargonus Joniškyje (Šiaulių r.)³⁰², 1742 m. – 7 balsų pozityvą Tveruose, už kurių sumokėta 600 timpu³⁰³ (nė vieni vargonai neišliko). Latvijoje žinoma apie jo 1710 m. pastatytus vargonus Duobelės bažnyčioje³⁰⁴.

Nemažai informacijos išliko apie vokiečių kilmės vargonų meistrą *Paulą Froelichą* (Paul Frölich, Pawel Frelich, 1720–1775), gimusį Berlyne³⁰⁵ ir paskutinius gyvenimo metus praleidusį Kurše. Apie 1753–1759 m. jis turėjo dirbtuves Fromborko mieste³⁰⁶ Varmijoje, 1759 m. persikėlė į Kuldygą Kurše, kur gyveno iki mirties, dirbo ir Žemaitijoje (Kretingoje, Alsėdžiuose). Saldaus³⁰⁷ bažnyčios atstovų ir Froelicho sutartyje dėl naujų vargonų pastatymo 1773 m.

302 Zgliński, 2004, p. 177; Paknys, 2001, p. 56.

303 Paknys, 2001, p. 58. 1735 m. Vilniaus liuteronų bendruomenėje Johannes Golanderis minimas kaip krikštatėvis (Paknys, 2001, p. 58).

304 Latv. *Dobele*, Gučas, 2009, p. 31.

305 Jo 1753 m. statytuose vargonuose Bėrvaldės bažnyčioje (*Niedzwiedzica*, Lenkija) aptiktas įrašas: *Frauenburg Anno 1753 d. 31. December ist dieses Werc neigebauet. Paul Frölich orgelmecher gebürtig aus brlin geboren Anno 20* (pabrukta – G. P.; Renkewitz & Janca, 1984, p. 297).

306 Vok. *Frauenburg*, dab. *Frombork*, Lenkija; Renkewitz & Janca, 1984, p. 150, 297–298.

307 Dab. Latvija.

birželio 14 d. šis meistras vadinamas „gerbiamu vargondirbiu ir patyrusiu menininku iš Kuldygos“³⁰⁸.

Apie LDK teritorijoje su Froelichu susijusius vargonus žinoma tai, kad 1759 m. birželio 3 d. šis meistras su Kretingos bernardiniais sudarė kontraktą dėl bažnyčios vargonų remonto³⁰⁹; 1767 m. už 190 muštų talerių padarė 10 balsų vargonus Alsėdžių bažnyčiai³¹⁰; 1773 m. birželio 14 d. Saldaus liuteronų bažnyčioje sudarė kontraktą pagaminti naujus 11 balsų vargonus³¹¹, pagal kontraktą darbai turėjo būti baigti 1774. Tarp anksčiau minimų Froelicho darbų: 1753 m. nauji 10 balsų vargonai³¹² pastatyti Bėrvaldės³¹³ katalikų bažnyčioje, 1755 m. – Kuncendorfo³¹⁴ katalikų bažnyčioje³¹⁵ (18 pvz.). Į Bėrvaldės ir Saldaus bažnyčių vargonų dispozicijas labai panaši archyvuose dokumentuose minima autentiškoji (neiškusi) Kuldygos katalikų bažnyčios vargonų (apie 1760–1770) dispozicija³¹⁶, taigi Froelichas galėjo būti ir Kuldygos vargonų autorius. Be to, Kuldygos bažnyčios vargonų prospektas turi panašumų į Bėrvaldės vargonus, tik be centrinio bokštelio, o daugiau tokių prospekto kompozicijos analogų tarp Kuršo meistrų neaptikta (18 pvz.). Froelicho vargonų Kuncendorfo bažnyčioje prospektas turi panašumų į Lietuvos–Latvijos pasienyje esančioje Suvainišio bažnyčioje išlikusių nežinomo meistro vargonų prospektą (apie 1782), o tai leidžia šio meistro aplinkai hipotetiškai priskirti ir Suvainišio vargonus. Kuncendorfo ir Suvainišio vargonų prospektų kompozicija artima Vilniaus mokyklos mažųjų vargonų prospektų tipui, skiriasi tik centrinis gaubtas bokštelis (18 pvz.). Įdomu, kad Froelicho dvibokštės kompozicijos vargonų prospektai aptinkami katalikų bažnyčiose, o kaip atrodė jo vargonų prospektai liuteronų bažnyčiose, nėra žinoma, nes vargonai neiškilo.

308 Vok. *Wohlachtbaren und Kunstfabrenen Orgel-Bauer zu Goldingen* (Saldus baznīcas ērģeles. 18., 19. gs., 56 lp., LVVA, 637. f., 1. apr., 33. l.; už informaciją dėkoju vargonų restauratoriui Alviui Melbardžiui).

309 Informacija pateikiama remiantis dr. Liudo Jovaišos išrašu iš Krokuvos Jogailos universiteto bibliotekos, rankr. III 6242, l. 135v.

310 Alsėdžių parapiinės bažnyčios archyvo dokumente (Alsėdžių bažnyčios 1764–1858 m. išlaidos, lapai nenumuoti) Froelichas įvardijamas kaip puikus meistras (lenk. *arcydoskonały organmajster*) katalikas iš Kuldygos (*Goldingen*) (Paknys, 2001, p. 56). Taip pat žr. Alsėdžių bažnyčios 1806 m. vizitaciją (LVIA, f. 669, ap. 2, b. 221, l. 578).

311 Vargonai neiškilo. Informacija pateikiama Saldaus bažnyčios dokumentuose (Saldus baznīcas ērģeles. 18., 19. gs., 56 lp., LVVA, 637. f., 1. apr., 33. l.).

312 Renkewitz & Janca, 1984, p. 297.

313 Vok. *Bärvalde*, dab. *Niedzwiedzica*, Lenkija.

314 Vok. *Kunzendorf*, dab. *Kończewice*, Lenkija.

315 Renkewitz & Janca, 1984, p. 298. 1903 m. už seno prospekto naują instrumentą sumontavo Bruno Goebelio vargonų firma.

316 Kuldygos bažnyčios 1820 m. vizitacija (LVIA, f. 669, ap. 2, b. 222, l. 451).

18 pvz. Meistro Paulo Froelicho ir jo aplinkai priskiriami vargonai:

- [1] Paul Froelich, 1753, Bėrvaldės baėnyčia (*Niedźwiedźca*, Lenkija);
- [2] nežinomas meistras, ~1760–1770, Kuldygos katalikų baėnyčia (*Kuldīga*, Latvija);
- [3] Paul Froelich, 1755, Kuncendorfo katalikų baėnyčia (*Konczewice*, Lenkija);
- [4] nežinomas meistras, ~1782, Suvainišio baėnyčia

1

2

3

19 pvz. [1] Nežinomas meistras, 1791, Veličkų bažnyčia (*Wieliczki*, Lenkija); [2, 3] Georg Adam Neppert, 1804, Griškabūdžio bažnyčia: vargonų prospektas ir meistro autorystę patvirtinantis įrašas ant registro *Principal 8'* tono *C* vamzdžio

XVIII a. pabaigoje žlugus LDK, Prūsijai atitekusioje Užnemunės teritorijoje aptinkama išlikusių Rytprūsių meistrų darbų. Pavyzdžiui, Casparini mokinys, meistras iš Įsruties *Georgas Adamas Neppertas* (gyvenimo datos nežinomos) 1804 m. Griškabūdžio bažnyčioje pastatė naujus 11 registrų vargonus. Tai liudija įrašas ant registro *Principal 8'* tono *C* vamzdžio: *George Adam / Neppert Königler / Privilegierter Orgel / Bauer in / Insterburg in Jahr / Anno 1804 [...] 5 te... / October / Principal 8 fus C* bei įrašas ant registro *Octava 4'* tono *C* vamzdžio: *Grischkabud* (19 pvz.). Su Neppertu gali būti siejami beveik identišku prospektu 1791 m. nežinomo meistro sukurti Širvintos³¹⁷ liuteronų bažnyčios vargonai, 1859 m. perkelti ir

317 Vok. *Schirwindt*, dab. *Kymysoo*, Kaliningrado sr. Tai neišlikęs miestas, vargonų istoriografijoje dažnai painiojamas su Širvintomis netoli Vilniaus. Širvintą Kaliningrado sr. po Antrojo pasaulinio karo sovietai visiškai sunaikino.

dabar esantys Veličkų³¹⁸ bažnyčioje³¹⁹ (19 pvz.). 1803–1804 m. Neppertas pastatė vargonus Bartninkų bažnyčioje³²⁰, 1785 m. – Vilkyškių liuteronų bažnyčioje³²¹ (Pagėgių sav.), 1799 m. – Budrių³²² bažnyčioje. Meistras minimas ir 1840 m., pateikęs Piliavos³²³ bažnyčios vargonų (1786 / 1794) remonto pasiūlymą.

Lietuvoje minėtinas plačiau darbavęs iš Rytprūsių atvykęs meistras – kilęs iš Tilžės³²⁴, 1778–1806 m. Rygoje gyvenęs *Theodoras Tiedemanns (Vyresnysis)* (Thiedemann, Tydyman, Tjdemann, ~1743–po 1806). Pirmieji žinomi šio meistro vargonai pastatyti 1777 m. Pomeranijoje, Penkovo³²⁵ bažnyčioje³²⁶; jų prospektas labai panašus į Vilniaus vargondirbystės mokyklos mažųjų prospektų tipą. Lietuvoje Tiedemanns 1801 m. pastatė 10 balsų vargonus Pašuvio bažnyčioje³²⁷ (Radviliškio r.); 1804 m. – 6 registrų vargonus Kaimelio bažnyčioje (Kidulių sen.), tai liudija įrašas vargonų oro skirstymo dėžės viduje (20 pvz.):

*Ano 1804 den 28ten Septemb. Ist
diese Orgel von den Orgelbauer
Theodor . Tiedemann . gefertigt worden
in Kaujmelshen Paalö*

Meistro sūnus *Johannas Theodoras* įsikūrė Tukume (Latvijoje) ir daugiausia dirbo Kurše. Lietuvoje nemažai darbavosi ir senjojo Tiedemanno vaikaičiai *Theodoras (Jaunesnysis)*, *Alexanderis* ir *Franzas*: 1837–1839 m. *Johannas Theodoras*

318 Vok. *Wielitzken, Wallenrode*, dab. *Wieliczki*, Lenkija.

319 Apie vargonų perkėlimą į Veličkų bažnyčią rašoma: Ulbrich, 1926–1929; Morelowski, 1938–1939a, p. 316; Smulikowska, 1989, p. 126. Dalis istorikų ir menotyrininkų Veličkų bažnyčios vargonus datuoja apie 1770 m. ir priskiria meistrui Casparini. Tačiau atidžiau patyrinęjus išlikusius Casparini vargonų prospektus, akivaizdžių panašumų į jo darbus nematyti. O Griškabūdžio ir Veličkų vargonų prospektų struktūra, proporcijos, karnizų profiliai ir kitos dalys labai panašios. Veličkų bažnyčioje išliko tik istorinis prospektas, už jo stovi XX a. pradžios instrumentas.

320 Lyjak, 2004, p. 191. 1944 m. bažnyčia buvo labai apgriauta ir nebeatstatyta, vargonai neišliko.

321 Vargonai ir senoji bažnyčia neišliko, XIX a. pabaigoje pastatyta nauja bažnyčia (Renkewitz et al., 2008, p. 330).

322 Vok. *Buddern*, dab. *Budry*, Lenkija. Bažnyčia ir vargonai neišliko, apie vargonus rašoma Renkewitz et al., 2008, p. 397.

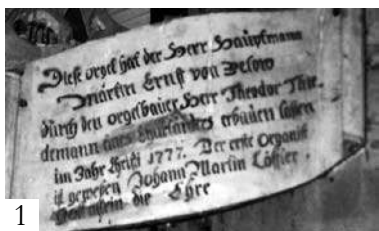
323 Vok. *Pillau, Nen Pillau*, dab. *Baltiyskas*, rus. *Балтийск*, Kaliningrado sr. Apie vargonus rašoma Renkewitz et al., 2008, p. 431.

324 Vok. *Tilsit*, dab. *Sovetskas*, rus. *Советск*, Kaliningrado sr.

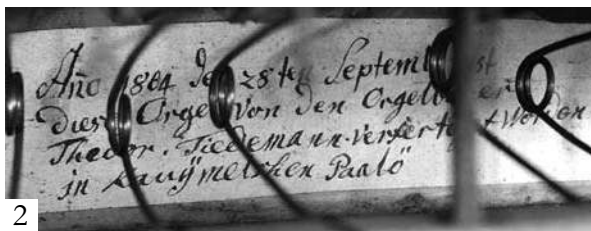
325 Vok. *Pennekon*, dab. *Pieńkowo*, Lenkija.

326 Theodoro Tiedemanno autorystę patvirtina įrašas vokiečių kalba ant vargonų prospekto kartušo vidinės pusės (pagal Martino Rosto darytą nuotrauką; 16 pvz.): *Diese orgel hat den Herr Hauptmann / Martin Ernst von ... durch den orgelbauer Herr Theodor Thie / demann ... erbauen ... / im Jahr Christi 1777. Der erste organist / ist gewesen Johann Martin Löbier(?) / Gott ... die Ehre.*

327 VUB RS, f. 203–9, l. 67. Vargonai kainavo 300 muštų talerių, pastatyti kunigo Dionizo Straševičiaus lėšomis; meistras paminėtas kaip prūsų kariuomenės kapitonas.

1

2

20 pvz. [1] Theodor Tiedemann, 1777, Penkovo bažnyčia (Pienkovo, Lenkija), įrašas vokiečių kalba ant vargonų prospekto kartušo vidinės pusės; [2] Theodor Tiedemann, 1804, Kaimelio bažnyčia, įrašas vargonų oro skirstymo dėžės viduje

Tiedemannas su sūnumis Theodoru ir Franzu perstatė ir padidino iš Polocko atvežtus didžiuosius Vilniaus Šv. Jonų bažnyčios vargonus³²⁸; Theodoras 1844 m. taisė vargonus Vilniaus evangelikų liuteronų bažnyčioje (rusiškai pavadintas „instrumentinių darbų menininku“³²⁹); neįvardyti broliai Tiedemanai 1844 m. taisė ir perstatė vargonus Kretingos bernardinų bažnyčioje³³⁰; Alexanderis 1853 m. pastatė vargonus Vilniaus liuteronų kapinių koplyčioje (vargonai neišliko)³³¹; Franzas (Iytman, vadinamas „vilniečiu dailininku“) 1867 m. naujus vargonus pastatė Tverčiaus bažnyčioje (vargonai neišliko)³³².

Su Katlakalne³³³ prie Rygos gyvenusiu vargonų meistru *Johannu Christophu Christienu* (Christin, Kristins, veikla minima 1810–1839) gali būti siejami Žeimelio katalikų bažnyčios vargonai, sukurti apie 1830 m. Bažnyčia pastatyta 1826 m., vargonai atitinka šį laikotarpį, todėl tikėtina, kad jie sukurti panašiu metu. Vargonai 1845 m. Žeimelio bažnyčios vizitacijoje apibūdinami kaip „naujai pastatyti, dviejų klaviatūrų su pedalais, 21 balso“³³⁴. Šių vargonų autorystės priskyrimas Christienui grindžiamas itin retai pasitaikančio prospekto bruožais – tai trijų šiek tiek gaubtų bokštų kompozicija, artima barokinei; visi bokštai pridengti penkiažvynėmis kepurėlėmis; centrinio bokšto kepurėje – karūna su trimis kiauromis arkutėmis; šoninių bokštelių kepurėse įstatytos kryžiaus formos vazelės. Šie bruožai būdingi Christieno vargonų prospektams Rygos Jėzaus (liuteronų, XIX a. I p. / 1828) ir Balduonės³³⁵ (1835) bažnyčiose. Iš pastarųjų dvejų vargonų

328 Gučas, 2009, p. 515.

329 *Художник инструментных дел* (Drėma, 2008, p. 541).

330 Gučas, 2009, p. 248.

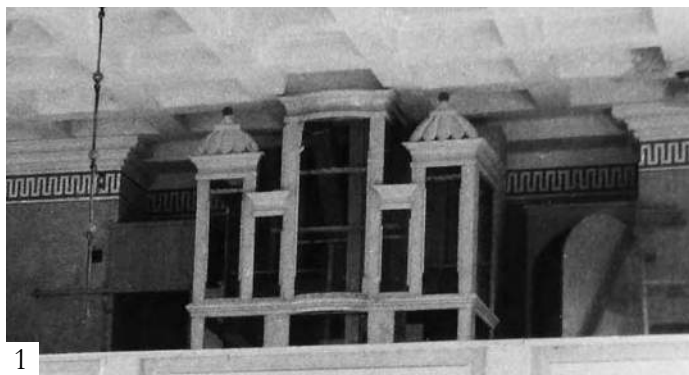
331 Drėma, 2008, p. 541.

332 Spurgevičius, 2001, p. 47.

333 *Latv. Katlakalns*, Latvija.

334 LVIA, f. 669, ap. 2, b. 267, l. 408.

335 *Latv. Baldone*, Latvija, Uogrės (Ogre) r.

1

2

3

- 21 pvz. [1] Johann Christoph Christien, XIX a. I p. / 1828, Rygos Jėzaus (liuteronų) bažnyčia;
 [2] Johann Christoph Christien, 1835, Balduonės bažnyčia (*Baldone*, Latvija);
 [3] nežinomas meistras, ~1830, Žeimelio katalikų bažnyčia

išliko tik prospektas Rygos Jėzaus bažnyčioje, todėl rekonstruoti ar palyginti instrumentų dispozicijas neįmanoma. Daugiau panašių vargonų prospektų nei Latvijoje, nei Lietuvoje neaptikta (21 pvz.).

Analizuojant duomenis apie Lietuvoje iki XIX a. vidurio dirbusius, vargonus stačiusius meistrus, išryškėjo bendra biografinė detalė – dauguma vargondirbių buvo liuteronai, vokiečių kilmės. Demografinę daugumą to meto Lietuvos teritorijoje sudarė katalikai, tačiau konfesinis skirtumas meistrams visiškai netrukė vargonus dirbdinti katalikiškų vienuolijų (dominikonų, pranciškonų, jėzuitų, bernardinų, augustinų, karmelitų ir kt.), parapiinėse bažnyčiose. O tyrinėjant geografinį šių meistrų veiklos paplitimo mastą pastebima ir tai, kad Kurše ir Livonijoje jų darbai aptinkami tik katalikų šventovėse. Tai leidžia teigti, kad Lietuvos vargonų meistrų veikla už šalies ribų buvo glaudžiai susijusi tik su Katalikų bažnyčios administracinėmis struktūromis.

Įdomių faktų, liudijančių artimus vargonų meistrų ryšius su kitų konfesijų asmenimis, randame ir istoriko Mindaugo Paknio 2001 m. paskelbtame straipsnyje. Jame pateikiami Vilniaus evangelikų liuteronų bažnyčios dokumentų duomenys apie nemažą dalį Lietuvoje dirbusių, gyvenusių vargonų meistrų. Pavyzdžiui, iš Prūsijos kilęs liuteronas Mateusz Drygalskis 1763 m. Vilniaus Šv. Ignoto bažnyčioje susituokė su katalike. Tikėtina, kad Vilniaus vargondirbys Ludwikas Klimowiczius buvo katalikas, nes dokumente vadinamas *Roem[isch] Orgelbauer*, tačiau 1754 m. jis minimas kaip krikštaitėvis Vilniaus evangelikų liuteronų bažnyčioje krikštijant vargonų meistro Scheelio sūnų Johanną Friedrichą³³⁶. Išlikusios archyvinės žinios rodo, kad XVIII a. antroje pusėje Vilniuje susibūrusios trijų vargondirbių šeimų dinastijos – Zelle'is, Jantzonai ir Scheeliai tarpusavy buvo susiję ir amato, ir artimesniais – krikšto, santuokos – ryšiais, priklausė Vilniaus liuteronų bendruomenėi³³⁷. Taigi greta dalykiško meistrų, mokytojų ir pameistrių bendravimo giminiavimasis ir bičiulystė buvo tie veiksniai, kurie lėmė vargonų statybos amato paslapčių perdavimą ir tęstinumą, išaugusį į savarankišką Vilniaus vargondirbystės mokyklą.

336 Paknys, 2001, p. 55–57.

337 Remiantis Vlado Drėmos daugiatome studija apie senuosius Vilniaus gyventojus ir jų namus, *Papagoiška* vadintame (vok. *Papagoische Haus*) liuteronų bendruomenės name Nr. 372 gyveno Scheeliai (šio namo dokumentuose jų pavardė minima 1753–1780 m.), o gyvenamajame name Nr. 373 1755–1759 m. minimas Nicolausas Jantzonas (Drėma, 2001, p. 120–123, 133–134); Vilniaus priemiestyje, rokitų vienuolyno ir Šv. Stepono bažnyčios teritorijoje 1790 m. buvęs pastatas Nr. 162 minimas kaip Zelle'is dvarelis; gyvenamajame name Nr. 161, kuris, kaip spėjama, stovėjo netoliese Karališkųjų Malūnų gatvės, Sereikiškėse, 1790 m. minimas veikiausiai Nicolauso Jantzono sūnus Johannes Arendtas (*Jonas Jansonas*), 1810–1817 m. randami įrašai apie Friedrichą Jantzoną, 1808–1836 m. šis namas minimas kaip *Jansonų* namas, 1830 m. minima *aktorka domu Zuzanna Jansonova* (Drėma, 2000, p. 29–32).